

Stummerova nemocnica v Topoľčanoch – poznatky vyplývajúce z prác prebiehajúcich v roku 2017

Na prácach vyplývajúcich z plánu prebiehajúceho grantu na revitalizáciu tzv. starej Stummerovej nemocnice v Topoľčanoch, ktorá je národnou kultúrnou pamiatkou sa podieľali popri pedagógoch aj študenti Katedry teórie a dejín umenia Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity. V rámci odbornej praxe sa zapojili do realizácie pamiatkového architektonicko-historického výskumu. Areál, pozostávajúci z piatich pamiatkovo chránených objektov, predstavuje na Slovensku ojedinelý urbanistický komplex historického zdravotníckeho zariadenia s veľkým perspektívnym potenciálom. A to, popri vlastných hodnotách, i vzhľadom k ďalšej kvalitnej architektúre pavilónu epidemiológie, vybudovanej v duchu funkcionalizmu v blízkosti pôvodného komplexu a aj vďaka rozľahlej voľnej, optimálne využiteľnej ploche medzi pôvodnou, už iba v malom rozsahu využívanou a súčasnou nemocnicou.

Podľa platnej legislatívy pri pamiatkovom výskume musí byť na začiatku prác zdokumentovaný súčasný stav pamiatky, v prípade Stummerovej nemocnice tak z hľadiska urbanistického, ako i jednotlivých objektov. Do urbanistického zhodnotenia bolo nutné zahrnúť postupne uplatňovanú vzrastlú zeleň, vedľajšie objekty i zmeny prevádzkových ťahov. Následne, po vyhodnotení súčasného stavu sa pristúpilo k pamiatkovému výskumu sondážneho charakteru, pričom mu predchádzal aspoň čiastočný archívny výskum, predovšetkým grafických a písomných prameňov vo vlastníctve nemocnice.

Súčasný vstup do areálu starej i novej nemocnice nezodpovedá pôvodnej urbanistickej koncepcii s centrálnym nástupom od hlavného dopravného ťahu cez prejazd dominantnej hmoty historizujúcej kaplnky do nádvoria obklopeného štyrmi historickými stavbami – kaplnkou, hlavným lôžkovým pavilónom (dnes nazývaným imunológia), administratívnym pavilónom (dnes mikrobiológia), a pavilónom ubytovne personálu a hospodárskeho zázemia (dnes patológia). Dnes využívaný vstup do nemocničných areálov pre peších i automobily predstavuje bočná ulica, nízkej urbanisticko-architektonickej hodnoty, tangujúca pôvodný komplex prístupovou komunikáciou. Tu vyvstáva pre riešiteľské kolektívy prvý problém vyžadujúci si riešenie v podobe architektonizovania prístupovej komunikácie a vrátnice pri rešpektovaní bývalého administratívneho pavilónu. Nadväzným problémom je vyhodnotenie a revitalizácia zelene na celom území pôvodného areálu. Prerastená, sčasti náletová a pamiatkové objekty pohľadovo prekrývajúca zeleň neobohacuje, ale skôr ruší prostredie komplexu. A to tak výrazom a stavom vstupného parčíka, ako aj síce solitérmi hodnotnou, no celkovo kompozične nevyváženou zeleňou nádvoria i viac menej náletovou či náhodne vysadenej zeleňou na ostatných plochách historickej časti areálu i príľahlého pavilónu epidemiológie. Korekcia stavu zelene sa síce začala už na jeseň 2017, ale do jej ukončenia zrejme ešte ubehne viacero vegetačných cyklov... Uprostred nádvoria je osadená veľká betónová kruhová fontána v podobe plytkej misy, ktorá bola vytvorená v rokoch druhej svetovej vojny. Zo získaných archívnych prameňov bolo zistené, že popri doplnení nádvoria o vodný element zároveň slúžila ako požiarňa nádrž.

Napriek tomu, že k jednotlivým pamiatkovým objektom sa zachovalo väčšie množstvo pôvodnej i nadväznej projektovej dokumentácie úprav, iba sondážny výskum potvrdí či vyvráti výstavbu jednotlivých objektov v plánovanej podobe. Už výstupy z prvej výskumnej sezóny ukázali, že nebolo tomu celkom tak. Najväčšie odchýlky a zmeny pôvodného stavu

sa ukázali na urbanisticky dominantnom objekte kaplnky, ktoré pôvodne symetricky riešenej dvorovej fasáde vtlačili súčasnú asymetricky znehodnotenú podobu. Ako bola sondami odkrytá pôvodná podoba exteriéru kaplnky, ešte väčšie prekvapenie sa odkrylo v interiéri vlastného sakrálneho priestoru a prífahľých miestností. Popri sekundárnych úpravách vyplývajúcich z vsadenia železobetónovej empory v medzivojnovom období a premiestňovaní oltára sa odkryl „minimalistický“ prechod medzi vlastnou kaplnkou a sakristiou. Pod monochrómnymi nátermi sa odkryli dve vrstvy ornamentálnej výzdoby i výmalba zrejme holubice svätého Ducha na strope priestoru pred sakristiou. Toto výtvarné riešenie si vyžiada hlbšie zhodnotenie reštaurátorským i umelecko-historickým výskumom. V havarijnom stave sa nachádzajúca kaplnka, s množstvom sporných sekundárnych zásahov, stavia pred riešiteľov ďalšie zaujímavé úlohy, smerované k celkovému zhodnoteniu tohto v neoklasicistickom duchu poňatého objektu.

Zo západnej strany centrálne nádvorie uzatvára pavilón pôvodnej ubytovne personálu a hospodárskeho zázemia nemocnice. V súčasnosti sa využívajú iba dve miestnosti v dvorovom trakte ako márnica. Výrazne v interiéri modernizovaný objekt má však zaujímavý suterén s čiastočne zachovaným pôvodným nákladným výťahom, takmer zachovanú dispozíciu i krovovú konštrukciu ešte spájanú klinkami. Práve v podkroví sa našli zvyšky neobarokovej oltárnej architektúry i liatinové vykurovacie telesá americkej výroby. Aj tu sondy odkryli zamurované okno, odchýlky realizácie priečok od projektovej dokumentácie a postupnosť úprav a prístavieb k pavilónu.

Jednoznačne pôdorysne najrozsiahlejším objektom v rámci historickej nemocnice je bývalý lôžkový pavilón, a aj v súčasnosti celý využívaný. Dlhý prízemný trojtrakt je osadený na južnej strane nádvorja, naproti kaplnke a na rozdiel od skromnejších pomocných objektov má reprezentatívny charakter s výrazným, dnes nepoužívaným vstupným rizalitom. V podkroví sú ako na jedinom pamiatkovom objekte zachované mohutné komínové telesá. Tomuto pavilónu je možné pripísať skôr neorenesančný výraz. Dnešné poslanie objektu i rozsah jeho využitia neumožnili pristúpiť k sondážnym prácam, no i z obhliadky boli zrejme dodatočné zásahy do pôvodnej podoby rozpriekňovaním lôžkovej časti, prístavby krátkych krídiel zo zadnej strany objektu aj výrazné úpravy súčasného vstupu cez bočnú fasádu.

Objemovo najväčším pavilónom je z východu nádvorie uzatvárajúci administratívny objekt, ktorý bol pandantom protiľahlého hospodársko-ubytovacieho pavilónu. Na tomto objekte sa najviac prejavili dodatočné zásahy, keď v medzivojnovom období prešiel nadstavbou o celé jedno podlažie, prístavbami, modernizačnými úpravami fasád a dispozičnými zmenami. Tieto zásahy sú badateľné i podľa použitých dverných a okenných výplní, sklobetónových nadsvetlíkov či schodiskových zábradlí. Pri zvýšení objektu došlo k opakovanému použitiu pôvodného krovu, ktorý bol iba doplnený o novú konštrukciu nad pristavaným rizalitom z východnej strany. Fasády objektu, nesúce do istej miery pečať medzivojnových úprav, sú z východnej strany, orientovanej k prístupovej komunikácii do nemocnice, bez výraznejších hodnôt a budú si vyžadovať primerané úpravy. Zložitost' vývoja dispozície v súčasnosti nevyužívaného pavilónu si vyžaduje ešte dôslednejší, predovšetkým sondážny výskum, ktorý jednoznačne naznačí možnosti perspektívnych úprav pavilónu.

Piaty pamiatkovo chránený objekt, postavený pre liečenie kožných chorôb, je situovaný západne od lôžkového pavilónu. Vznikol o niekoľko rokov neskôr, čo sa prejavilo predovšetkým na jeho bohatšom architektonickom členení fasád. Dispozične zaujímavý prízemný blokový objekt so štyrmi samostatnými vstupmi, umožňujúcimi pohyb personálu a pacientov bez kríženia prevádzok, má zo západu pristavanú drevenú presklenú verandu.

Táto hmota dodáva pavilónu charakter vidieckeho alebo rekreačného vilového domu. I tu sú badateľné dodatočné zásahy, no ich rozsah a charakter umožní hľadať optimálnu podobu objektu bez výrazných úprav.

Nedocenený a pamiatkovo nechránený objekt v bezprostrednom kontakte s historickým areálom je dvojposchodový objekt so zvýšeným suterénom, vybudovaný ako epidemiologický pavilón v štyridsiatych rokoch 20. storočia vo výraze vrcholiaceho funkcionalizmu. Dispozične logický blokový objekt s dvoma postrannými schodiskovými rizalitmi a čisto riešenými fasádami si zasluhuje zvýšenú pozornosť. Originálne architektonické články a konštrukčné prvky sú zachované na objekte v mimoriadnom rozsahu a výrazne zvyšujú aj jeho pamiatkovú hodnotu. Pavilón poskytuje ďalší nemalý priestor riešiteľom pre oživenie celého areálu starej nemocnice vhodnou funkciou.

Popri týchto stavbách je areál doplnený ešte dvoma objektami zo začiatkov jeho zriadenia. Pôvodnú márnicu, mierne odsadenú od hlavného dopravného ťahu, ktorá po roku 1989 slúžila ako pohostinstvo a medzivojnovú vrátnicu vo výraze rodinného domu pri pôvodnom vstupe do areálu. Oba objekty sú bez architektonických hodnôt a ich zachovanie, odstránenie či úpravy budú záležať od budúceho využitia areálu. Obdobie socializmu „doplnilo“ starú nemocnicu o niekoľko rušivých hospodárskych objektov – skladov, garáží, montážnej rampy a trafostanice i kontrolnej šachty. Napokon bola vedľa kožného pavilónu postavená budova kotolne s laboratóriami, ktorá pravdepodobne bude dlhodobo kontroverzná stavba v rámci celého areálu. Kontroverzné, ale vratné sú i viaceré modernizačné zásahy, neberúce ohľad na charakter historických budov.

Za pozitíva je potrebné jednoznačne chápať veľký nezastavaný a nevhodnou zeleňou nezablokovaný priestor medzi starou a novou nemocnicou, ktorý umožňuje variantne riešiť doplnkové funkcie k Stummerovej nemocnici. Patrí sem aj prostredie na okraji areálu oživené potokom, vytvárajúcim prirodzenú oddychovo-komunikačnú trasu. Otvorenou však ostáva budúca funkcia historických budov. O to väčšia tak vzniká výzva pre riešiteľov grantu inšpirovať možných investorov k odvahe optimálne revitalizovať pamiatkový areál nadregionálneho významu.

Ing. arch. Ivan Gojdič
Katedra dejín umenia a kultúry
Filozofická fakulta TUT
Trnavská univerzita v Trnave